

רק על כך מבלי ליתן עוד על ראש השעיר לקיים הקרא כשלג ילבינו. אולם מדברי הר"י מלוניל והמאירי הנ"ל שהביאו הירושלמי נראה שבזמן שהיו קושרים בבתייהם לא היו קושרים על ראש השעיר. וכן מש"כ התורת מנחם שעיקר המצוה היא לקשור תמיד על ראש השעיר, לא ידעתי מנא ליה הא, דבקרא כשלג ילבינו אין שום רמז לשעיר דוקא. [ז' תשרי ע"ב].

שו"ר בספר תורת מנחם נלהרב מנחם ברמסון] עמ"ס יומא סז, א, דמבאר שלשון זהורית שעל ראש השעיר היה תמיד גם קודם התקנה לקשור לשון זהורית בפתחו של היכל, דלפרסומי ניסא של מחילת עונם היו מוסיפין לקשור גם על פתחו של היכל. ונסתייע מן הירושלמי הנ"ל שבראשונה היו קושרין בחלונותיהם, דבדאי ליכא למימר שהיו סומכין

1234567

התורה

סימן נא

דגים וחגבים שמתו קודם שנאספו

תרומה וכו' וגם הרשב"א (תוה"ב הארוך ב"ה ש"ב דף נח ע"ב) הביא תוספתא זו. ולי נראה דרבינו סעדיה נמי לא משום אבר מן החי אסור להו, אלא משום בל תשקצו, כדמוכח פרק ר"ע (שבת צ, ב).

ועי' כנה"ג שם אות ז בשם דמשק אליעזר עמ"ס חולין ביאור דברי הב"י. ובשארית יהודה יור"ד סי' יג (לר' יהודה טאיטאצק, שאלוניקי ש"ס) מבאר שיטת רס"ג, דהטעם דדגים שמתו במים אסורים, משום דבעינן "אסיפה" בעודן חיים. ובהכי מיירי התוספתא, שמתו אחר שנאספו בעודן חיים; אבל מתו במים קודם שנאספו, אסורין. הרי דמחדש כאן שיש גדר מתיר של "אסיפה", דאסיפתן מתירן. גם בן דורם, מהרשד"ם בחלק יור"ד סי' יג, הביא דעה זו, שיש מי שאוסר הדגים אם מתו בתוך המים, ועי' דרכי תושבה יור"ד שם סק"ה שהביא דעה זו של מהרשד"ם ושיש חולקים. והנה מצינו מקור נוסף בגאונים, שבו מובאת שיטת רס"ג בענין זה אך באופן אחר, והוא בתשובת רה"ג שבשולחן הגאונים גאוניקה (עמ' 45) וז"ל: ודשאלתון הרי דתנן (ע"ז לט, ב) החגבים מן הסלילה אסורין ומן ההפתק מותרין, מכלל דחגבים מיתי שרו; ועוד מדתנן (שבת צ, ב) ר' יהודה אומר אף המוציא חגב חי טמא, ומשנינן עד דמוקמינן דילמא מאית ואכיל ליה, מכלל דחגב טהור אי מיית שרי. וקשי לן מאי דאשכחנן לרבנו מר רב סעדיה

איתא במשנה צ, ב: חגב חי כל שהוא. ופי' הר"י מלוניל משום דחזי לתינוק, מה תאמר דילמא מיית ואכיל ליה, דהא טהור הוא בלא שחיטה. וכ"ה בתוס' ד"ה דלא. וזהו דבר פשוט דחגבים א"צ שחיטה ולא נאמר בהם איסור נבלה. אולם בספר העיטור הלכות שחיטה ש"ב ח"ג [כה, א] הביא בשם רב סעדיה גאון, דדגים וחגבים שמתו במים אסורין, ושרה"ג ורנ"ג חלקו עליו. והביאו הכס"מ הל' שחיטה פ"א ה"ג. והנה שיטת רס"ג תמוהה מאוד מכמ"ק בחז"ל, וכבר העיר רנ"ג (בס' העיטור שם) מתוספתא מפורשת במסכת תרומות פ"ט ה"ו: "אוכל אדם דגים וחגבים בין חיים בין מתים ואינו חושש". ובתוס' חולין סו, א ד"ה במאי הביאו עוד ד' ראיות מהש"ס (כריתות יא, ב. שבת צ, ב. ע"ז לח, א. וע"ז מ, ב) שדגים וחגבים שמתו במים קודם שנאספו מותרים. ומכל המקומות האלה נסתרת שיטת רס"ג.

הבית יוסף יור"ד סי' יג הביא בתוה"ד דברי רס"ג וז"ל: וכתב הרמב"ם (שם) כיון דדגים וחגבים אינם טעונים שחיטה, אם מת מאליהן בתוך המים מותרים, ומותר לאכלן חיים. וכ"כ בעל העיטור, ודלא כרבינו סעדיה דאמר (חיים) [מתים - כ"ה לנכון בב"י דפו"ר וכך מובא גם בכס"מ שם. ובהגהות והערות לטור החדש הניחו הנוסח הישן ולא שמו לב לדברי הכס"מ הנ"ל שנוסח הדפו"ר הוא הנכון] אסורים. ורבינו נסים מייתי סייעתא דגרסינן בתוספתא

ז"ל דאמ' חגבים שמתו אסורין ודגים שמתו מותרין, ולא ידעין מהאי טעמא או הילכתא או מנהגא וחומרא הוא דאיתמר, ואנן לא שמיע לן מאן דאכיל להו ובתורת איסור נהגו קדמונינו בהן, יליף לן מרן.

והשיב רה"ג: אנחנא לא שמיע לנא דמר רב סעדיה גאון נ"ע אסר חגבים מתים אלא ודאי כדגים דאמ' בין לענין אכילתן בין לענין דמן ומנהגא דעלמא דמיתי שליפי חגבים ושאדו להון בדודי אע"פ [= מפני] שרובן מתים ומאן דאמרין מתים אסורין אטו לשחיטה מצרכי להו או לחניקה ביד ישראל.

הרי שהשואל שמע שיטת רס"ג רק בחגבים שמתו באויר קודם שנאספו, ולא בדגים שמתו במים. וכאן כבר לא שייך הטעם של בעל שארית יהודה, שאם טעמו נכון, מ"ש חגבים מדגים; ועוד, הרי אסיפה בדגים כתיב.

והנה הגרי"פ פרלא הביא תשובה זו של רה"ג (שנדפסה גם בהפלט שנה שניה עמ' עד), וכדרכו האריך לבאר שיטת רס"ג כפי שהביאה רה"ג, דבריו מיירי רק בחגבים ולא בדגים.

אולם האמת יורה דרכו, ששיטת רס"ג אינה כן, אלא ס"ל כדעת הגאונים שלאחריו שדגים וחגבים טהורים מותרין בין חיים ובין מתים. וחילי ידי מדבריו בפירושו לתורה (י"ס תשכ"ג) בהוצאת מוסד הרב קוק עמ' קפז וקפח ועמ' קצב. ומשום החשיבות שבבירור הדבר נראה לנכון להעתיק כל דבריו שם, וז"ל בעמ' קפז: [ואת נבלתם תשקצו] וכן תתבאר סתירת מה שאמר [= אחד החדשים, קרי הקראים] שדגים שמתו אסורים באכילה, שהרי קראם הכתוב נבלה ואלו נקראו נבלה רק דגים טהורים היה משמע שאסור לאכלו אם נניח שמה שאמר ה' לא תאכלו כל נבלה כולל הכל. אבל לא נקרא נבלה אלא דג טמא בלבד, שהרי נאמר בתחלת הפסוק "ושקץ יהיו לכם מבשרם לא תאכלו ואת נבלתם תשקצו", מזה משמע שדג טמא שמת אסור כדרך שהוא אסור כשהוא חי. אבל יותר קרוב לומר - מלבי להחליט על כך -

לב שימוש זה של המלה אע"פ נפרץ בספרי הגאונים ועיין במכתב שבראש ספר "סדר תנאים

אילו היה הדג הטהור שמת אסור, לא היה צריך עוד לאסור עלינו דג טמא שמת. אבל מכיון שאסר עלינו דג טמא שמת, הרי משמע מכך שדג טהור שמת אינו אסור. וזה קרוב יותר לדרכי ההיקש. ומה אפשר לומר על מי שהופך ראית ההתר לראיה לאיסור בלי שירגיש בכך? אמנם אנו אומרים שהדגים שמתו מותרים, לא משום הראיה הזו אלא מפני שכך נאמר בקבלה. ולהלן שם בעמ' קפח: ולא עוד אלא אפילו

אם נרצה להודות לו שיהא הספור צווי, על אף שזה בטל, יש לנו לומר עם כל זה שמה שאמר הכתוב "יאסף" דבר הכתוב בהוה ואינו תנאי, והוא שצאן ובקר צריכים לשחטם מפני שדרכם להיות מצויים בין בני אדם ואין דרך הדגים להיות מצויים, לפיכך נאמרה בהם אסיפה לפי שכך הוא מצוי. ויהיה פירוש זה מעין מה שנאמר בחיה "אשר יצוד ציד חיה או עוף" (ויקרא יז, יג) שאין זה תנאי, אלא אפילו קנה האדם חיה או עוף או ניתנו לו במתנה חייב לכסות דמים. ואמר הכתוב "אשר יצוד" מפני שדבר בהוה, לפי שדרך השגת החיה או העוף על ידי צידה, כיון שאינם מצויים בין בני אדם. כך יהיה אמרו "יאסף להם" - דבר בהוה וברגיל. ונוסף על כך גם אילו רצינו להניח כדבריו כי "יאסף" הוא תנאי, ושהוא במקום שחיטת בהמה כמו שאמר, כי גם אז היו לוחצים אותו הקושיות לחדול מלהקיש אותם, לפי שכיון שהקיש את האסיפה לשחיטה, מוכרח שתהיה האסיפה בכלי כמו שהשחיטה בכלי, ושתהיה האסיפה באבר מסויים כמו שהשחיטה באבר מסויים, ושהיה באסיפה אופנים רבים מהם מותרים ומהם אסורים כמו שיש לשחיטה אופנים שונים מהם מותרים ומהם אסורים. ולכן או שיתחייב בכל הדברים הללו, או שישוּב לסתור את ראיתו.

ולהלן שם עמ' קצב מבואר להדיא שגם חגבים מותרים בכל ענין וז"ל: ובא בקבלה שהארבה כדגים אינן צריכים שחיטה ולא אסיפה, אלא מותרים הם בכל אופן ואף כשהוא חי מתנועע (שבת צ, ב).

ואמוראים "מהדורת מכון "נוה אשר", שם הובאו סמוכין לזה.

[חז"ל ודברים]

מבואר ומפורש שדעת רס"ג כדעת רה"ג, שדגים נחגבים א"צ אסיפה, ומותרים בין חיים ובין מתים אף קודם שנאספו. ונקל לשער כיון שרס"ג התווכח על כך עם הקראים שבזמנו, יוחס לן בטעות מפני השמועה דעתם של הקראים [ומצינו כן בעוד מקום אחד לענין זבה גדולה בראיית ג' מפוזרים, ר' תוס' נדה נד, א ד"ה וארבעה בשם רס"ג ואכ"מ].

[אוצר חכמה]

[חז"ל ודברים]

סימן נב

אוכלין שתפחו לענין הוצאה ושאר איסורים

לגרוגרת שלמה ואח"כ הוציאה, פשיטא לגמ' שחייב. ואלו מסקנת הסוגיא במנחות נד, א - נה, א שבין שהיה בו כשיעור וצמק ובין שלא היה בו שיעור ותפח, חשיב שאין בו כשיעור, ולא מתחשבים עם התפיחה. מלבד בגרוגרת עצמה שאף קודם שתפחה דינה כתפחה לענין הפרשה במידה מתאנים על גרוגרות, כיון שיכול להחזירה לכמות שהיתה ע"י שליפה. ור' להלן הע' לג.

עמדו על כך התוס' מנחות שם ד"ה דמעיקרא והניחו בתימה. וכן הקשה הרמב"ן בסוגיין הרי רבא בעצמו אמר בסוגיא דמנחות שם [ואיהו גריס התם רבא ולא רבה כלפנינו שם ור' להלן הנפ"מ שבוה] דכל היכא דמעיקרא לא הוי ביה והשתא אית ביה מדרבנן. וכיון שכן גבי שבת נמי בדלית ביה ותפח היכי מיחייב, דהא בהנחה לית ביה שיעור אוכלין לענין שום דבר. ומוסיף הרמב"ן ואין בידי לחלק בין שבת לשאר איסורין בדבר זה. ומתוך הרמב"ן דהסוגיא בשבת מיירי בגרוגרת ממש, דאמרינן במנחות נה, א שאני גרוגרות הואיל ויכול לשלקן ולהחזירן כמות שהיתה, וכיון שכן כשתפחה יש בה שיעור. ומוסיף הרמב"ן מיהו בעוד שלא תפחה לא חשיבא שיעור, ואפי' למ"ד התם גבי תרומה דשיעור הוא. הרי דברי הרמב"ן ברור מללו, שאין לדמות אף בגרוגרות עצמה להפרשת מעשר ותרומת מעשר לענין שאר איסורים. ורק תרו"מ אף כשלא תפחה

שבת צא, א: בעי רבא הוציא חצי גרוגרת לזריעה [זריעה שיעורה בכל שהוא] ותפחה [ועמדה על גרוגרת קודם הנחה] ונמלך עליה לאכילה [והניחה] מהו וכו', הכא כיון דבעידנא דאפקיה לא הוה ביה שיעור אכילה לא מיחייב [ולא מיצטרפי עקירה והנחה], או דילמא כיון דאילו אישתיק ולא חשיב עליה מיחייב אמחשבה דזריעה, השתא נמי מיחייב [הואיל ויש שיעור למחשבה אחרונה ובשיעור זה איכא שיעורא למחשבה ראשונה ויותר]. ואף שבשעת עקירה לא הוי שיעור לענין מחשבה אחרונה לאכילה, מצטרפת ההנחה לעקירה כיון שיש בה שיעור לב' המחשבות שבעקירה והנחה. ועוד בעי רבא: את"ל כיון דאילו אישתיק ולא חשיב עליה מיחייב וכו', הוציא כגרוגרת לאכילה וצמקה ונמלך עליה לזריעה מהו, הכא ודאי כי אישתיק, אמחשבה קמייתא לא מיחייב [דהא בשעת הנחה ליכא שיעור למחשבה קמייתא], או דילמא בתר [מחשבה ד]השתא אזלינן [לענין הנחה] ומיחייב. ואת"ל בתר השתא אזלינן ומיחייב, הוציא כגרוגרת לאכילה וצמקה וחזרה ותפחה מהו, יש דיחוי לענין שבת אי אין דיחוי לענין שבת. וסלקא בתיקו. מבואר בסוגיא שדבר זה אין צריך לפנינו שאוכל שלא היה בו כשיעור ותפח, התפיחה מצטרפת לשיעור מה"ת וחייב, ולא מיבעיא ליה אלא רק לענין צירוף ב' מחשבות שונות בעקירה והנחה, אבל חצי גרוגרת שתפחה